

פניני תרגום יונתן

חידושים ופנינים בפרשנות המקרא מתרגום יונתן בן עוזיאל

גיליון מספר: 203

יום הכיפורים

בית ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם].

פנינים על עבודת הכהן גדול ביום
הכיפורים

וְסִמַּךְ אֶהָרֶן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו •
משמעות הקרי והכתיב מתבטאת באופן
הסמיכה של הכה"ג!

(ויקרא טז, כא) וְסִמַּךְ אֶהָרֶן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו וְיָדָיו עַל
רֹאשׁ הַשְּׂעִיר הַחַי וְהַתְּנוּדָה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל
רֹאשׁ הַשְּׂעִיר וְשִׁלַּח בְּיַד אִישׁ עֵתִי הַמִּדְבָּרָה:

באיזה אופן סמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר?

בגמ' מנחות (צג:) למדו מפסוק זה, שכתוב 'ידו' ונקרא 'ידיו'.
שבכל הקרבנות הטעונים סמיכה יש לסמוך בשתי ידים על
ראש הקרבן, ולא די ביד אחת.

אולם עדיין לא נתבאר האם צריך שיהיו ב' ידיו מונחות
אחת על השניה? או שיהיו מונחות על ראש השעיר ללא כל
חציצה?

בת"י מפורש הדבר:

וְסִמַּךְ אֶהָרֶן יָת תְּרִיתִין יָדָיו בְּסִידְרָא חֲדָא, יָת יְמִינִיהָ עַל
שְׂמָאלֶיהָ, עַל רִישׁ צְפִירָא חַיָּא וְיָדָיו עָלָיו יָת כָּל עֲוִיֹת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָת כָּל מְרֻדֵיהוֹן לְכָל חַטָּאֵיהוֹן...

[וסמך אהרן את שתי ידיו בסדר אחד, את ימינו על
שמאלו, על ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עונות

ת"י סבור שהאופן הנדרש לסמוך על הקרבן הוא להניח
יד אחת על השניה - את ימין על שמאל, וטעם הדבר כדי
שייעשו שתי ידיו כיד אחת, ודבר זה דייק ת"י ממה שנאמר
בפסוק 'ידו' וקוראים 'ידיו' לומר שיסמוך בשתי ידיו באופן
שייראה כיד אחת והוא על ידי שיניח יד ימין על יד שמאל.

(אהבת יונתן)

וכעין זה מבואר בזה"ק על הפסוק 'וישא אהרן את ידו'
(ויקרא ט, כב):

כתיב ידו חד, בגין דבעי לארמא ימינא על שמאלה.
(כתוב ידו אחד בגלל שצריך להרים ימינו על שמאלו)¹

ויש שביארו שהטעם הוא היות וצריך לסמוך בין קרנות
השעיר בב' ידיו ואין מקום לב' הידים שם, לכך מניח יד ימין
על יד שמאל. (נו"כ יהונתן)

והנה בתו"כ (פ"ג י"ג) מבואר להדיא דלא כדברי ת"י:
'וסמך את ידו על ראשו' - ולא ידו על גב ידו.

וכן בתוספתא (מנחות פ"ה ה"ג):

מניח שתי ידיו על גבי קרניו של זבח... ולא היה מניח
ידיו זו על גב זו. ולא היה דבר חוצץ בין ידים לקרנות.

הרי שיש מחלוקת בדבר, האם צריך לסמוך באופן שיד ימין
על יד שמאל, או שדווקא לא כך - אלא עם ב' ידיו על ראש
השעיר.

1. דברי הזה"ק הנ"ל הובאו להלכה בבית יוסף (או"ח קכח) לגבי נשיאות כפים לברכת כהנים, שצריך הכהן להרים יד ימין מעל יד שמאל בגובה שכנגד.

וַיִּתֵּן אֲתָם עַל רֹאשׁ הַשָּׁעִיר וְשָׁלַח בְּיַד אִישׁ עֹתִי הַמִּדְבָּרָה • כִּיצַד הַטַּעֲנוּ אֶת הָעוֹנוֹת עַל רֹאשׁ הַשָּׁעִיר?

לאחר הסמיכה והוידוי נאמר בפסוק שהכהן גדול היה נותן את העונות על ראש השעיר. כיצד התבצעה הטענה זו של העונות?

ברמב"ם (מורה נבוכים ג, מו) מבואר שהכה"ג העביר את העונות אל ראש השעיר באמצעות הוידוי.

ואילו האוה"ח הקדוש (בסוד על פסוקנו) מפרש שעל ידי שהעמידו את השעיר לעזאזל לפני ה', על ידי כך באו כל הטומאות שעשו ישראל במעשיהם הרעים על ראשו. עיי"ש שביאר שלכן יש להעמיד את השעיר לפני ה' ולא די ליקח שעיר בעלמא מהשוק ולשלחו לעזאזל. והוסיף עוד שיש גם טעמים הידועים לפני ה', מדוע נבחר שעיר זה דוקא, ולכן עושים גורל וכלשונו: "בתבונתו יתברך בבעלי חיים" עיי"ש.

אולם בת"י על הפסוק כאן מתבאר הדבר באופן אחר:

וַיִּתֵּן יִתְהוֹן בְּשָׁבוּעָה אֲמִידָא וּמִפְדָּא, בְּשִׁמְא רְבָא
וְיִקְדָּא, עַל רִישׁ צְפִידָא...
[ונתן אותם בשבועה אמידא ומפורשת, בשם הגדול
והנכבד, על ראש השעיר...].

מבואר בת"י שהטעינו את העונות על ראש השעיר באמצעות שבועה בשם המפורש. וצ"ב את מי השביעו בשבועה זו?

אופן א' שבועה בשם המפורש בשביל לקשור הקטגורים לראש השעיר

ה'שפתי כהן, מבאר שהיות ומכל עבירה נוצר קטגור, היה

הכהן גדול קושר את כל אותם קטגורים שנוצרו מעוונות בני ישראל על ידי שם המפורש על ראש השעיר, כדי שישתלחו לעזאזל יחד עם השעיר.²

והוסיף שלאחר שקשר הכה"ג את הקטגורים אל ראש השעיר לא נותר כח בשעיר לעמוד על רגליו, והוצרך האיש המשלח לשאת אותו על כתפו עד לעזאזל. ומחמת טורח נשיאה זו, היו מתקינים בדרכו של השליח סוכות ובהם מים ומזון (יומא טז), ואומרים לשליח 'הרי מזון הרי מים', וזאת למרות הצום החמור של יוה"כ, משום שהיה השליח תשוש כח מטורח סחיבת השעיר על גבו בדרכו לעזאזל.³

והנה בגמ' (שם) אמרו על הסוכות הללו, ש'מעולם לא נצרך אדם לכך' ולא היו עושין כן אלא בכדי שיטב לבו - 'שיהיה לו פת בסלו'. ואף שכאמור נשא את השעיר על גבו מ"מ לא הוצרך להשתמש במים והמזון שבסוכות, מפני שהיה הכה"ג נשבע שבועה נוספת בשם המפורש והיא הועילה לתת כח בשליח לשאת את השעיר. עוד שבועה היה נשבע הכה"ג כדי לתת כח בשעיר לסבול המקטרגים.

ובסה"כ הזכיר הכה"ג את השם המפורש ג' פעמים עבור ההשבעות, אחת לקשור המקטרגים לשעיר. והשניה לתת כח בשליח. והשלישית לתת כח בשעיר לסבול המקטרגים.

(וזאת מלבד ג' פעמים נוספים שהזכיר את השם המפורש - בג' הוידוים)

אופן ב' השבעת הס"מ שלא יבטל הקרבן

פירוש נוסף הובא ב'אהבת יונתן' על פי המבואר בחז"ל (פדר"א מ"ו. זוהר ח"ג קא): שהשעיר לעזאזל היה כביכול קרבן לס"מ שניתן לו כשוחד שלא יבטל את קרבנם, ולכן השביעו את הס"מ על ידי שם המפורש שאכן לא יבטל את קרבנם.

בְּיַד אִישׁ עֹתִי • האם היו בוחרים דווקא איש שהגיע זמנו למות?

מה הפירוש 'איש עתי'?

2. וזאת עשה באמצעות שם המפורש בן מ"ב אותיות שהוא שם הגבורה, (ולא השם בן ע"ב אותיות) והיה מתגבר עליהם וכופתם על ראש השעיר.
3. ואכן ביומא טז: אמרין שאם היה חולה מרכיבו על כתיפו. אולם משמע שם שא"ז המצב הרגיל ואיצטריך קרא להתיר לשאתו בשבת.
4. ראה ברמב"ן (ויקרא טז, י) שביאר דבר זה: "אבל צוה הקב"ה ביום הכפורים שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומות החרבן, והוא הראוי לו מפני שהוא בעליו ומאצילות כחו יבא חורב ושממון, כי הוא העילה לכוכבי החרב והדמים והמלחמות והמריבות והפצעים והמכות והפירוד והחורבן... ובחלקו עוד השדים הנקראים מזיקין בלשון רבותינו, ובלשון הכתוב (להלן יז, ז) שעירים, כי כן יקרא הוא ואומתו שעיר. ואין הכוונה בשעיר המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה, אבל שתהיה כוונתנו לעשות רצון בוראנו שציונו בכך".
וראה עוד בכלי יקר (להלן יז, ז) שלכן נסמכה לפרשה זו האזהרה: 'ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם וגו'.' לפי שיש מקום למינים לטעות ולומר ששליחת השעיר המדברה הוא 'לשעירים' חלילה, על כן הזהירם מיד על שחיתת חוץ, והורה שרצה ה' אדרבה למנוע מהם הזביחה לשעירים אשר התעסקו בהם מקודם... עיי"ש.

היינו שנגזר עליו בראש השנה שעבר שיהיה לו הסימנים הנ"ל המעידים שהוא הראוי להיות איש עתי לשנה הבאה וזהו 'המזומן מאשתקד' מר"ה שעבר. (ולדבריו נמצא פשיטות לנדון הידוע אימתי נגזרים המאורעות של עשי"ת, ויל"ע).

וְשַׁלַּח אֶת הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר • מי היה דוחף את השעיר מהצוק? השליח, או הרוח?

(ויקרא טז, כב) וְנִשְׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָם אֶל אֶרֶץ גִּזְרָה וְשַׁלַּח אֶת הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר:

מה הפירוש ושלח את השעיר במדבר?

במשנה ביומא (טז) נאמר: "מה היה עושה, חולק לשון של זהורית, חציו קשור בסלע וחציו קשור בין שני קרניו, ודחפו לאחוריו והוא מתגלגל ויורד, ולא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה אברים אברים".

הרי שפירשה המשנה את שילוח השעיר במדבר, ע"י דחיפת האיש עתי - בידיו את השעיר אל הצוק. (וע"ע בגמ' שם סו: דחפו ולא מת ירד אחרי וימיתנו).

וראה ברשב"ם שפירש שהיה משלח את השעיר בעודו חי אל העצים אשר במדבר. כמו שמצינו בציפורי מצורע שנאמר 'ושלח את הציפור החיה על פני השדה'. ומשמע שכלל לא היה דוחפו או גורם לו למות.

וכן באב"ע פירש את מה שאמרו חז"ל 'דוחפו' שלאחר שהיה משלחו לחופשי היה רץ אחריו עד אשר היה בורח ועולה לצוק (ומשם היה נופל מאליו). ומבואר בדבריו שהשליח לא היה דוחף או הורג בידי כלל, אלא גורם לשעיר למות מאליו.

אולם בת"י מבואר פירוש אחר:

וְיִסּוּבְר צִפִּידָא עָלָיו ית כָּל חוֹבִיהוֹן לְאַתֵּר צִדָּא. וְיִפְטוֹר גְּבֵרָא ית צִפִּידָא לְמִדְבָּרָא דְצוֹק, וְיִסּוֹק צִפִּידָא עַל טוֹדִיָא דְבֵית חֲרוֹדִי, וְיִדְחִינִיה דִּיחַ מִן קֳדָם יְיָ, וְיָמוּת:

[ונשא השעיר עליו את כל עוונותיו למקום שממה. ושלח האיש את השעיר למדבר של צוק, ויעלה השעיר

רש"י כתב: "המוכן לכך מיום אתמול", וכך מובא בתו"כ (כאן) וביומא (סו:). שעת פירושו מזומן. והיינו שיהיה מוכן לכך מיום אתמול.

בת"י על פסוק זה מבואר יתרה מזאת:

וְיִפְטוֹר בֵּיד גְּבֵר, דִּי מְזֻמֵּן מִן אֲשֵׁתְקָד, לְמַחֵךְ לְמִדְבָּרָא דְצוֹק, דְּהוּא בֵּית חֲרוֹדִי:
[וישלח ביד איש, שמוכן מהשנה שעברה ללכת למדבר של צוק, שהוא בית חרודו].

משמע בת"י שהאיש עתי צריך להיות מוכן כבר מאשתקד - משנה שעברה, ולא רק מיום אתמול⁵. ויתכן שסבור שעתו אין פירושו מזומן, אלא כמש"כ הרד"ק: "שהוא מורגל ללכת שם עתים הרבה, ונקרא כן על שם העתים". וכן ברשב"ם: "איש הבקי בדרכים ובמדברות ורגילין בכל עת ששולחין אותו". וזהו מאשתקד שכבר הלך לשם בשנה שעברה.

וכמש"כ האב"ע את ב' הפירושים: א. "מזומן לעתו". ב. "או מנהגו ללכת בכל עת בכיפורים".

מדברי ת"י נראה בעליל דלא כדברי החזקוני (כאן) שכתב בשם המדרש שהאיש עתי היה מי שהגיע זמנו למות בזו השנה. וז"ל:

נמצא במדרש, עתי שהגיע זמנו למות תוך אותה שנה, שהרי הנושא את השעיר אינו עובר שנתו, לכך היו בוררין איש שהגיע זמנו למות תוך אותה שנה, וחכמת המזלות היתה קלה בעיניהם.

גם בזהו"ק (חלק ג' סג:) מצינו שסבר כדעת החזקוני, אלא שמבואר שם שידעו מי הוא הראוי להיות השליח באמצעות סימנים מיוחדים שהיו בו (ולא הוצרכו לחכמת המזלות), והם: א. שעינו אחת גדולה מחברתה. ב. גבות עיניו מתכסין בשערות רבות. ג. צבע עינו כגוון כחול שבו כוחלים העיניים. ד. לא היה מסתכל ישר. ועי"ז היו יודעים שהוא האיש המיועד⁶.

ובת"י נאמר להדיא שהיה אותו שליח משנה שעברה, הרי שלכא' הוא חלוק על דעה זו.

אמנם בספר מועדים וזמנים (למרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א ח"ג סימן רפ"ה אות יג) פשוט לו שדברי ת"י עולים בקנה אחד עם דברי הזהו"ק הנ"ל ומפרש שהאיש עתי היה מזומן משנה שעברה

5. ולכאורה משנה שעברה הכוונה מיום כיפור שעבר ולא מעשרה ימים שקודם יו"כ שהם מהשנה שעברה, וצ"ע.

6. תוכן סימנים אלה ראה ביאורם בספר צרור המור: (פרשת אחרי מות) "וְשַׁלַּח בֵּיד אִישׁ עֵתִי הַמִּדְבָּרָה" - אשר פירשו בו בזהו"ק שהוא איש ראוי להוליך המנחה לסמאל, לפי שסמאל נקרא איש 'רע עין' ואמרו שם שהיו מבקשים בכל ישראל איש מוכן 'רע עין' - עינו אחת גדולה מחברתה... עד שאמרו שם כי אדם אחד 'רע עין' היה בטבריה שכל הרואה אותו היה מטמין עצמו, לפי שכל אדם שרואה בעיניו היה ממיתו. ועל זה נאמר "ביד איש עתי" - איש ראוי ומוכן להוליך זאת המנחה לסמאל איש 'רע עין', לקיים מה שנאמר "כְּעֶבֶד פֶּאֶדְנִי" (ישעיה כד, ב).

ביאור הלשון 'ארץ גזרה'

עוד מבואר בת"י שמפרש ארץ גזירה 'אתר צדיא', והיינו מקום שמם וחרב. וכמש"כ הרשב"ם: "גזרה, ארץ חריבה שאין בה שום תבואה, **שהיא גזורה ונכרתה מכל טוב**". וכעין זה באונקלוס מתרגם 'ארץ גזירה' 'לארע דלא יתבא' - ארץ שאינה מיושבת.

וראה עוד מש"כ החזקוני בטעם ששילחו את השעיר דווקא אל מקום חרב ושומם: "אל ארץ גזירה, משונה מסתם משאר ארצות... מקום מופרש ומובדל מאדם, **שאם ישא אותו אל ארץ הראויה להיזרע שוב לא תצמיח**".

על ההרים של בית חדודו, וידיחנו רוח סופה מלפני ה',
וימות].

מבואר בדבריו שהאיש עתי היה שולח את השעיר אל עבר הצוק, והשעיר היה עולה **מעצמו** אל ראש הצוק, והיתה רוח חזקה יוצאת מלפני ה' ודוחפתו לצוק. כלומר שהשילוח היה כפשוטו והדחיפה היתה **מעשה נסים ע"י הרוח**. ויתכן שדייק זאת מהלשון 'ושילח' שנאמרה בסתמא וללא שייכות להשליח ומשמע שהשילוח יהיה מאליו.

לדברי ת"י מיושב מה שדנו האחרונים כיצד דוחף השליח את השעיר לעזאזל, הלא יש בזה צער בע"ח, (ואף שאפשר ליישב בפשיטות שזהו חלק מגזה"כ ד'ושילח' וכמו שהותרה הוצאת נשמה ביוה"כ) ותירצו שזה כמו רפואה שהוא צורך האדם ושרי וכו', ולת"י מיושב שפיר כי לדבריו הדחיפה נעשית על ידי הרוח.